

ANDREJ RUDAVSKÝ: SVEDECTVO

Peter Pleva

Tekovské múzeum v Leviciach, Sv. Michala 40, 934 69 Levice.

E-mail: peter.pleva@muzeumlevice.sk

Abstract:

Pleva P. 2018: Andrej Rudavský: Testimony. Acta Musei Tekovensis Levice 11: 187 – 193.

In the collection of art is the Testimony sculpture made by the famous sculptor Andrej Rudavský. The work was ordered as an exterior sculpture in front of the Hotel Rozkvet in Levice, but it was there only for a short time. They removed the plastic for political and ideological reasons and it had been preserved for a long time in the museum's depositories. It was possible to re-exhibit the sculpture in public only after the velvet revolution. The Testimony sculpture eventually found its honourable place in the courtyard of the Levice Castle.

Key words: Rudavský, Testimony, bronze, sculpture, hotel Rozkvet

ÚVOD

Osudy mnohých zbierkových predmetov Tekovského múzea v Leviciach sú pútavé a odrážajú sa v nich historické udalosti. Takýmto zbierkovým predmetom je aj plastika Andreja Rudavského „Svedectvo“. Je to socha, ktorá je zaujímavá nielen ako umelecké dielo, ale má aj svoj pohnutý osud. Plastiku zhotovili pre Levice, no verejnosť ju mohla vidieť na jej pôvodnom mieste iba krátky čas. V čase vzniku dielo oslavovali ako odvážne a moderné. Iba o niekoľko rokov neskôr ho odsúdili ako nevhodné a z politicko-ideologických dôvodov plastiku dali odstrániť z verejného priestoru. Takmer 20 rokov prežívala v zabudnutí, aby mohla znovu vyjsť na svetlo sveta. „Svedectvo“ je zároveň svedectvom o živote a diele jedného z najvýznamnejších umelcov 20. storočia na Slovensku. Andrej Rudavský je vnímaný predovšetkým ako sochár a člen Skupiny Mikuláša Galandu a zároveň ako jeden z najvýznamnejších slovenských sochárov druhej polovice 20. storočia.

Andrej Rudavský sa narodil v roku 1933 v Posade Hornej v dnešnom Poľsku. Vyštudoval Strednú školu umeleckého priemyslu v Bratislave a v roku 1960 absolvoval Vysokú školu umeleckého priemyslu v Prahe. Bol členom Skupiny Mikuláša Galandu. Túto skupinu vytvorili v roku 1957 mladí umelci, ktorých spájali spoločné názory na umenie. Vysokú školu výtvarných umení ukončili okolo roku 1955 a svojou tvorbou sa prihlásili k tradícii slovenského moderného umenia – odkazu Mikuláša Galandu (podľa ktorého si dali meno), Miloša Alexandra Bazovského, Ľudovíta Fullu či

Cypriána Majerníka. Prvá výstava autorov Skupiny Mikuláša Galandu sa uskutočnila v Žiline v roku 1957. Do roku 1968 sa uskutočnili ešte ďalšie štyri výstavy. Od tretej výstavy v roku 1962 sa ku skupine pridala Andrej Rudavský.

V roku 1972 boli členovia Skupiny Mikuláša Galandu podrobení ostrej kritike v zborníku *Za socialistické umenie* a vylúčení zo Zväzu výtvarných umelcov, čo znamenalo zákaz vystavovania a ďalšie represálie.

Andrej Rudavský až do roku 1989 nesmel vystavovať, dostávať verejné zákazky a galérie nemohli nakupovať jeho diela. Po nežnej revolúcii mohol znovu vystavovať a začalo sa preňho nové „obdobie renesancie“. Jeho diela sa nachádzajú po celom svete. „Tumba sv. Konštantína“ sa nachádza v Bazilike Sant Clemente v Ríme a socha „Vierozvestcovia“ stojí pred budovou OSN v New Yorku. V roku 2013 prezident Slovenskej republiky udelil Andrejovi Rudavskému Pribinov Kríž I. triedy. Rudavský zomrel po ťažkej chorobe v roku 2016.¹

Plastika „Svedectvo“, dielo významného umelca, zastáva dôležité miesto v zbierkovom fonde múzea. Pred jeho návratom do Levíc vzrástol záujem miestnych médií o udalosti spojené s ním. Vznikol tak súbor krátkych článkov s čiastkovými informáciami o „Svedectve“, ktoré boli publikované v regionálnych médiách. Komplexná informácia však doposiaľ nebola uverejnená, to je úlohou tohto príspevku.

PLASTIKA

Plastiku zhotovili na objednávku Spotrebného družstva Jednota Levice pre práve budovaný nový hotel s reštauráciou Rozkvet. Monumentálne exteriérové plastiky sa v tej dobe umiestňovali na skrášlenie verejných priestranstiev pred významnejšími budovami. Andrej Rudavský v 60. rokoch minulého storočia vytvoril viacero monumentálnych plastík určených do exteriéru a tiež ako voľne stojace sochy – súčasť architektúry. Išlo o zlaté obdobie pre mnohých umelcov v Československu. Tvrdý komunistický režim 50. rokov sa postupne uvoľňoval a došlo k liberálnejšiemu obdobiu vo vzťahu k umeniu. Umelci mohli byť odvážnejší a v mnohých ohľadoch aj kontroverznejší. Na rozdiel od predchádzajúceho obdobia, keď sa preferovali figuratívne zobrazenia budovateľov štátu, abstrakcie zavrhovali ako umenie upadajúceho západu, došlo k výraznému odmäku a nefiguratívne umenie dobýjalo verejné priestory po celom Československu.

V zbierkach Slovenskej národnej galérie sa nachádza prípravná štúdia k plastike „Svedectvo“ datovaná do roku 1966. Ide o skicu, kde umelec hľadá svojmu dielu vhodnú formu a tvar. Na prvý pohľad je viditeľné, že skica má mnoho spoločných znakov s dokončenou plastikou, ale niekoľkými výraznými prvkami sa aj odlišuje. Nápisová tabuľka zo štúdie bola nahradená strieškovitým útvarom bez textu, viacero vystupujúcich prvkov v strednej časti bolo nahradených jedným výraznejším. Samotná plastika bola dokončená podľa svedectva umelcovej manželky Márie Rudavskej v roku 1967.²

Archívne materiály a svedectvo umelcovej manželky sa v termíne dokončenia

¹ <<https://kultura.pravda.sk/galeria/clanok/389683-zomrel-sochar-andrej-rudavsky>>. Dostupné online dňa 9. 4. 2018.

² Pani Mária Rudavská (vdova po autorovi) potvrdila v telefonickom rozhovore správny názov diela aj dátum dokončenia plastiky. Rovnako správny názov potvrdil aj jeho syn Ondrej Rudavský.

diela rozchádzajú. Dňa 5. decembra 1968 bolo v Bratislave v ateliéri akademického sochára V. Baďuru zasadnutie sochárskej komisie. Komisiu tvorili vtedajšie významné osobnosti umeleckého života pôsobiace v 60. rokoch: akad. sochár Ladislav Snopek, akad. sochár Tibor Kavecký, prof. ing. arch. Ján Svetlík, umelecká teoretička Ľuboslava Belohradská a DIELO³ zastupovala pani Sobeková. Na rokovaní komisie Andrej Rudavský predstavil definitívny sadrový model plastiky „Pribinovo posolstvo“. Pod týmto názvom potom figurovalo dielo po celý čas. Komisia dielo schválila, určila jeho definitívne rozmery na 245 x 120 cm, plastika mala byť zhotovená z bronzu. Stručne popísali aj jeho podstavec, ktorý sa na pôvodnom mieste osadenia nachádza dodnes. Dielo malo byť dodané do mája v roku 1970.⁴

Bronzová plastika vznikla Rudavského špecifickou technikou. Nebola odliata do formy, ale postupne zvarovaná z kúskov bronzu. Táto technika dovolila autorovi ešte počas práce meniť detaily na plastike, dokonca aj v konečnej fáze tvorby. Preto sa dokončené dielo dost' odlišuje od už spomínanej štúdie.

V monografii o umeleckej rodine Rudavských opisuje sochu Marián Kvasnička: „Z konštrukčného princípu kaplnky, avšak uzavretej strohou geometrickou formou vejára s inštaláčnymi vodovodnými trúbkami, piestami, klinmi, rúrkami a výrazným predsunutým piestikom v rozdrásanej hmote, vyrastá aj heroicky odvážne Svedectvo, ktoré možno čítať v historickom praslovanskom kontexte, ale aj v ontogenetickom zmysle ako návrat do čias plodenia, slasti, zrodu, k základným inštinktom...“⁵ Rovnako výrazný predsunutý prvok má aj viacero ďalších autorových plastik ako napr. „Pribinovo posolstvo“, s ktorým bolo dielo zo zbierok Tekovského múzea v Leviciach často zamieňané a označované po dlhú dobu pod týmto názvom. Originál sochy „Pribinovo posolstvo“ je majetkom Slovenskej národnej galérie a je evidovaná pod číslom P1156. V súčasnosti je dielo vystavené v Galérii Horský park v Bratislave.

OSUDY SOCHY V LEVICIACH

Socha stála v Leviciach iba krátko. Inštalovali ju pred hotelom Rozkvet v roku 1971. Hotel oficiálne otvorili pre verejnosť 6. júna 1970, ale na zachovaných fotografiách sochu nevidieť a pravdepodobne tam ešte nestála. V článku o slávnostnom otvorení hotelu Rozkvet, o ktorom píš v okresných novinách *Pohronie* a aj v mestskej kronike, sa plastika ani jej autor nespomínajú.⁶ Technické služby Levice prevzali plastikú podľa zápisnice 25. júna 1971. Pri odovzdávaní bol prítomný aj Andrej Rudavský. Obstarávacia cena sochy bola 250 000 Kčs. Vo výpise zo zápisnice sa dielo spomína

³ V roku 1954 bol založený Fond výtvarných umení, ktorý mal podporovať umenie. Na obchodovanie s umeleckými dielami bol v rámci fondu založený Národný podnik DIELO ako obchod s umením. Cez tento obchod dostávali verejné objednávky aj „oficiálne uznaní“ umelci.

⁴ Štátny archív v Nitre pracovisko Archív Levice (ďalej ŠANR-PLV), fond (ďalej f.) Okresný národný výbor (ďalej ONV) v Leviciach, odbor kultúry zn. 457. 6, rok 1973, šk. č. 90.

⁵ KVASNIČKA, Marián. *Andrej Rudavský. Mária Rudavská. Zuzana Rudavská. Ondrej Rudavský*. Bratislava : Slovenský Tatran, 1998, p. 25.

⁶ *Pohronie*, ročník IV. (XVI.), číslo 24, 11. jún 1970.

pod názvom „Pribinovo poslanstvo“.⁷ Nevieme, prečo sa autor aj napriek nesprávne uvedenému názvu pod zápisnicu podpísal. Od tohto momentu sa v každom oficiálnom dokumente socha spomína pod týmto názvom. V prírastkovej knihe aj v databáze múzea sa uvádzala socha do roku 2017 pod nesprávnym názvom.

O správnom názve plastiky sa pochybovalo už dlhšie. V liste z 22. novembra 1973, vedúceho odboru kultúry Jozefa Horniaka sa píše: „Podľa našich informácií má názov „Pribinovo poslanstvo /alebo „Svedectvo“.“⁸ V odpovedi DIELA zo 7. decembra 1973 sa socha spomína ako „Plastika pred hotelom Rozkvet v Leviciach“.⁹

Socha sa po svojom osadení nestretla s pochopením občanov mesta. Niektorí zamestnanci neďalekého podniku Slovenské energetické závody v Tlmačoch ho posmešne prezývali „vybuchnutý kotol“, pretože sa vyčnievajúce trúbky podobali rúram v kotloch. Na komisii na posúdenie plastík z ideologického hľadiska tajomník Okresného národného výboru v Leviciach, súdruh Zrubec vyhlásil: „Stále sa hovorilo aj v tomto orgáne, že tejto plastike nikto nerozumie.“¹⁰ Obyvatelia boli zvyknutí na figurálne kompozície a nie na abstraktné skulptúry. Mnohí Levičania si ešte pamätali na sochu M. R. Štefánika umiestnenú v roku 1932 na námestí a na jej realistické stvárnenie. V tom čase boli Levice iba malým okresným mestečkom, kde mali obyvatelia konzervatívny vkus a akékoľvek moderné dielo sa stretlo s odmietavým postojom. Aj keď dielo „Svedectvo“ stálo pred hotelom Rozkvet, na tú dobu modernou stavbou, Rudavský sa nenechal zviazať konvenčnými postupmi a predbehol svoju dobu.

Pokusy o preloženie sochy na iné miesto boli už v roku 1973. Pre nesúhlas verejnosti sa pokúsili o preloženie diela na iné, menej frekventované miesto. Táto iniciatíva ale narazila na vtedajšie zákony o ochrane autorských práv. O tom svedčí aj list z 5. októbra, v ktorom sa píše: „... vlastník umeleckého diela môže toto premiestniť na iné miesto len so súhlasom autora. Podľa § 12 zákona 35/65 zb. o literárnych, vedeckých a umeleckých dielach, má totiž autor právo „na ochranu svojho autorstva, najmä na nedotknuteľnosť svojho diela, a ak dielo používa iná osoba, aby sa tak dialo spôsobom neznižujúcim hodnotu diela“.¹¹ Škoda, že sa o rok neskôr týmto zákonom neriadili.

Osud diela spečatil pokyn Ministerstva kultúry Slovenskej socialistickej republiky č. MK 1658/74, podľa ktorého sa mali posúdiť existujúce diela výtvarného umenia a rozhodnúť o ich odstránení. Na Okresnom národnom výbore v Leviciach zriadili komisiu, ktorá mala posúdiť sochy na verejných priestoroch v okrese Levice. V zápisnici z rokovania sú zachované jednotlivé výroky členov komisie. Z nich vyberám tieto dva: s. Horniaka – vedúceho odboru kultúry ONV: „Na základe prípisu z ministerstva bola zriadená komisia, ktorá dostala presné kritériá na posúdenie existujúcich diel najmä, či je to zrozumiteľné, či zapadá do prostredia, či po výchovnej-ideovo-politickej stránke pôsobí na verejnosť. Prišli sme k uzáveru, že i keď nie všetky diela sú v týchto intenciách, ale uvedená plastika pred hotelom nie je zrozumiteľná a nezodpovedá ani areálu, v ktorom sa nachádza. Keď riešime principiálne túto

⁷ ŠANR-PLV, f. ONV v Leviciach, odbor kultúry zn. 457.6, rok 1973, šk. č. 90.

⁸ ŠANR-PLV, f. ONV v Leviciach, odbor kultúry zn. 457.6, rok 1973, šk. č. 90.

⁹ ŠANR-PLV, f. ONV v Leviciach, odbor kultúry zn. 457.6, rok 1973, šk. č. 90.

¹⁰ ŠANR-PLV, f. ONV v Leviciach, Zápisnice rady zo dňa 23. 4. 1974, uznesenie č. 86/1974.

¹¹ ŠANR-PLV, f. ONV v Leviciach, odbor kultúry zn. 457.6, rok 1973, šk. č. 90.

záležitosť, musíme to odstrániť aj s podstavcom, aby sme vyhli zbytočným rečiam. Navrhujem tam sadovú – parkovú úpravu. Materiál je predložený do ideologickej komisie OV KSS a osobne som ho prekonzultoval na OV KSS. S. Ešek – podpredseda ONV, predsedajúci komisie: „Faktom je, že naša verejnosť nevie posúdiť toto dielo a keď komisia bola poverená riešiť tieto záležitosti, som toho názoru, že komisia zaujala správne stanovisko a odporúčam súhlasiť s návrhom na uznesenie.“¹²

Komisia v mnohom možno reflektuje názory verejnosti, ale zároveň protirečí zápisnici o odovzdaní sochy z 25. 6. 1971, kde sa naopak hovorí: „Plastika je po výtvarnej a remeselnej stránke realizovaná dobre, vhodne dopĺňa daný priestor pomerne exponovaný a spĺňa zámery projektanta.“¹³ No o tri roky sa situácia úplne zmenila. Na záver sa v zápisnici z 23. apríla 1974 píše: „... konštatuje (komisia) že existujúce diela výtvarného umenia, ktoré boli inštalované na území okresu Levice v rámci investičnej výstavby a tvorby životného prostredia, až na plastiku „Pribinovo poslanstvo“ pred hotelom Rozkvet v Leviciach, zodpovedajú ideovým a estetickým požiadavkám“.¹⁴

Plastiku mali odstrániť do konca roku 1974. Odstrániť plánovali aj podstavec a mali sa tam vysadiť kvety. Podstavec tam zostal dodnes ako svedectvo o odstránenej soche. Výsadba sa nezrealizovala. Na fotkách z konca 70. rokov je vidieť iba dva betónové kvetináče postavené na podstavce. Socha na rozdiel od iných autorových sôch nebola zničená, ale uložili ju do Tekovského múzea v Leviciach. Sedem iných veľkorozmerných sôch od Andreja Rudavského zničili buldozénom alebo dynamitom. Diela, ktoré „neprešli“ cez politicko-ideologické posúdenie odstraňovali na celom území Československa. Iba v Bratislave bolo zničených 38 monumentálnych sôch.¹⁵

Plastiku po jej uložení v múzeu nevystavovali. Bola odložená v depozitári za ďalšími kamennými sochami a architektonickými článkami na mieste, kde dnes stojí hradný amfiteáter. Mala zísť z očí aj z mysle. Mala zapadnúť prachom a malo sa na ňu úplne zabudnúť. Až do začiatku 90. rokov sa pohla iba raz, aj to z dôvodu jej sťahovania do depozitáru sôch pod dnešnou „Rotundou“ v roku 1988. Zmena politického režimu v roku 1989 bola pre plastiku „Svedectvo“ znovuzrozením. Sám autor sochy prišiel začiatkom 90. rokov do múzea, aby dohodol jej zapožičanie na výstavy. Krátky čas sa socha nachádzala v záhrade prezidentského paláca v Bratislave.

V posledných rokoch verejnosť mohla vidieť túto plastiku na viacerých výstavách. Od 10. januára do 11. apríla 2010 stála pred Mirbachovým palácom v Bratislave pod názvom „Svedectvo“ na základe autorových inštrukcií. Bola súčasťou výstavy Galandovci – legendy slovenskej moderny, ktorú organizovala Galéria mesta Bratislavy.¹⁶ Nasledujúci rok bola socha vystavená na Medzinárodnej výstave Socha a objekt XVI. v Bratislave a potom v Piešťanoch.

¹² ŠANR-PLV, f. ONV v Leviciach, Zápisnice rady, uznesenie č. 86/1974 z 23. 4. 1974.

¹³ ŠANR-PLV, f. ONV v Leviciach, odbor kultúry zn. 457.6, rok 1973, šk. č. 90.

¹⁴ ŠANR-PLV, f. ONV v Leviciach, Zápisnice rady, uzn. č. 86/1974 z 23. 4. 1974.

¹⁵ KVASNIČKA, Marián. cit. d., p. 25.

¹⁶ <<http://www.gmb.sk/data/Download/Galandovci%20pre%20pedagogov.pdf>>. Dostupné online dňa 9. 4. 2018.

ZÁVER

Po mnohých rokoch sa „Svedectvo“ vrátilo do Levíc 25. apríla 2017. Bolo umiestnené pred Galériou Jozefa Nécseyho v areáli Levického hradu. Na svoje pôvodné miesto, pred bývalý hotel Rozkvet, sa nevrátilo. Podstavec sochy tam stojí dodnes, ale prostredie sa zmenilo a vystaviť tam voľne dielo takéhoto významu nie je bezpečné. Plastika „Svedectvo“ bola slávnostne odhalená 12. mája 2017 v rámci otvorenia desiateho ročníka Dní fotografie v Leviciach. Takto sa jej konečne dostalo dôstojného umiestnenia, ktoré reflektuje význam plastiky aj jej autora.

LITERATÚRA

KVASNIČKA, Marián. Bratislava : Slovenský Tatran, 1998. 270 pp. ISBN 80-222-0475-7
Pohronie, ročník IV. (XVI.), číslo 24, 11. jún 1970

<<https://kultura.pravda.sk/galeria/clanok/389683-zomrel-sochar-andrej-rudavsky>>

<<http://www.gmb.sk/data/Download/Galandovci%20pre%20pedagogov.pdf>>

Pôvodné umiestnenie plastiky pred hotelom Rozkvet. Foto: sken pohľadnice z roku 1974.

PRAMENE

Štátny archív v Nitre pracovisko Archív Levice, fond Okresný národný výbor v Leviciach

Recenzent: Mgr. Marta Švoliková

Súčasnú umiestnenie plastiky pred Kapitánskou budovou v areáli Levického hradného. Foto: Zuzana Paulovičová, 2017.